

УДК 336.143

В. О. Ничик,
аспірант, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3209-043X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.24.263

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

V. Nychyk,
Postgraduate student, State University of Trade and Economics, Kyiv

PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У статті розкрито сутність управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державного управління перед громадськістю. Визначено, що ефективність управління державними фінансами у сфері формування доходної частини бюджету значною мірою залежить від якості планування та прогнозування податкових надходжень, оскільки саме ці параметри визначають можливості бюджетного фінансування, структуру та обсяги видатків, бюджетного дефіциту й пріоритети соціально-економічного розвитку країни. Показано, реалізація цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання передбачає формування ефективної системи управління державними фінансами, орієнтованої на управління результатами через удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій. Система управління державними фінансами, реалізована через відповідні механізми, забезпечує підтримку бюджетної рівноваги та формує дієвий вплив на соціально-економічну динаміку. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Доцільним є удосконалення механізму оцінки ефективності бюджетних видатків із залученням центральних органів державного управління, відповідальних за формування та реалізацію фінансової політики держави. Адаптивний характер державної фінансової політики виступає ключовою передумовою підвищення її результативності в системі забезпечення суспільного розвитку. Вагомим є визначення пріоритетних напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, що забезпечує збалансування бюджетної системи та підвищення адаптивної ефективності бюджетно-податкових інструментів економічного розвитку.

The article reveals the essence of public finance management in the system of socio-economic development of the country. An important condition for the effective functioning of public finances is the implementation of a balanced, consistent and systematic financial policy using a complex budgetary, tax levers and instruments. Given modern economic trends, one of the leading directions of budgetary policy is increasing the efficiency of budgetary expenditures. It is necessary to form a system for planning the most effective budgetary programs and social services capable of ensuring further economic growth, the use of an expanded list of indicators for assessing budget performance, adherence to the principles of transparency and accountability of public administration bodies to the public. It has been determined that the efficiency of public administration finance in the area of budget revenue formation largely depends on the quality of planning and forecasting of tax revenues, since it is these parameters that determine the possibilities of budget financing, the structure and volume of expenditures, the budget deficit and priorities of the country's socio-economic development.

It is shown that the implementation of a targeted impact on the pace and quality of economic growth involves the formation of an effective system of public finance management, focused on results management through improvement institutional support for financial and economic transformations. The public finance management system, implemented through appropriate mechanisms, ensures support for budget balance and forms an effective influence on socio-economic dynamics. The development of tools is relevant program-targeted method, improvement of state financial control mechanisms and strengthening of responsibility for violations in the financial and budgetary sphere. The adaptive nature of state financial policy is a key prerequisite for increasing its effectiveness in the system of ensuring social development. The definition of priority areas of state financial policy for the medium term, which ensures balancing the budget system and increasing the adaptive efficiency of budget and tax instruments of economic development.

Ключові слова: фінанси, бюджет, державні фінанси, фінансово-бюджетна політика, соціально-економічний розвиток.

Key words: finance, budget, public finances, financial and budgetary policy, socio-economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку фінансово-бюджетних відносин можна назвати праці Ш. Бланкарта [1], Дж. М. Кейнса, А. Парето, К. Рау, В. Танзі, П. Самуельсона, Дж. Стігліца. Питання управління державними фінансами досліджуються у працях вітчизняних вчених: Т. Каневої [2], С. Качули [7], І. Лук'яненко, А. Мазаракі, В. Макогон [8], І. Любчак [9, 10], М. Пасічного [2], Ю. Радіонова [10], В. Федосова, І. Чугунова [2, 3, 7—10] та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням дослідження є розкриття сутності та удосконалення механізмів управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. Вагомим є визначення пріоритетних напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, що забезпечує збалансування бюджетної системи та підвищення адаптивної ефективності бюджетно-податкових інструментів економічного розвитку. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Необхідним є

формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державного управління перед громадськістю. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Під час бюджетного планування необхідно враховувати результати виконання бюджетних програм за попередні періоди. Доцільним є удосконалення механізму оцінки ефективності бюджетних видатків із залученням центральних органів державного управління, відповідальних за формування та реалізацію фінансової політики держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виважена система управління державними фінансами виступає ключовою передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку держави й створення умов для реалізації результативних економічних трансформацій. Посилення інституційних засад державних фінансів, підвищення результативності функціонування бюджетної системи, а також оптимізація механізмів планування й раціонального використання бюджетних видатків є доцільними у контексті

сучасних економічних викликів. Формування та впровадження бюджетної політики мають базуватися на належним чином обґрунтованих концептуальних положеннях, що забезпечуватимуть збалансованість бюджетної системи та підвищення дієвості державного фінансового регулювання суспільного розвитку. Важливим завданням постає поглиблення рівня наукової обґрунтованості пріоритетних напрямів державної фінансової політики з урахуванням динаміки економічних перетворень. За умов активізації економічних змін особливо актуальним є формування прогностичних параметрів податкових надходжень на коротко — і середньостроковий період на основі принципів макроекономічної стабільності, достатнього рівня науково-економічної аргументованості та чіткої відповідності бюджетній стратегії держави. Поточний етап розвитку суспільства орієнтує державу на розгляд державних фінансів як одного з найдієвіших інструментів регулювання економічних та соціальних процесів. Ефективність управління державними фінансами у сфері формування доходної частини бюджету значною мірою залежить від якості планування та прогнозування податкових надходжень, оскільки саме ці параметри визначають можливості бюджетного фінансування, структуру та обсяги видатків, бюджетного дефіциту й пріоритети соціально-економічного розвитку держави. У зв'язку з цим особливого значення набуває визначення інституційних засад управління державними фінансами з урахуванням тенденцій макроекономічної динаміки. Бюджет є одним з ключових інструментів впливу держави на соціально-економічний розвиток країни. Реалізація цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання передбачає формування ефективної системи управління державними фінансами, орієнтованої на управління результатами через удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій. Потреба у бюджетному регулюванні зумовлюється тим, що незалежно від типу економічної системи держава виконує функцію забезпечення суспільних потреб, до таких належать структурна модернізація економіки, охорона навколишнього середовища, забезпечення обороноздатності, гарантування правопорядку, соціальний захист вразливих груп населення, підтримка базових наукових досліджень, розвиток охорони здоров'я тощо.

На основі зазначених передумов держава формує фінансову політику, основною метою якої є визначення оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення зростання виробництва та підвищення добробуту населення. Для вибору такої моделі має бути чітко окреслений ступінь державного впливу на економічну діяльність та рівень соціальних зобов'язань перед громадянами, оскільки саме ці параметри визначають частку валового внутрішнього продукту, що має концентруватися у державних фінансових інституціях. Раціональне упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики створює можливість досягти необхідного балансу в перерозподілі фінансових ресурсів та забезпечити адекватний рівень задоволення суспільних потреб. Нагальною умовою розвитку економіки є перетворення фінансового механізму на ефективний інструмент реалізації соціально-економічної стратегії держави.

Бюджетна політика як динамічна й адаптивна система повинна враховувати соціально-економічні потреби суспільства та активно використовувати відповідні регуляторні механізми, зважаючи на кращі практики зарубіжного досвіду. Функціональне призначення системи управління державними фінансами формувалося як результат еволюції ролі та значення держави у суспільно-економічному розвитку. З огляду на динаміку макроекономічних показників мають уточнюватися цілі й завдання бюджетної політики, відповідні механізми, інструменти та важелі, що забезпечують ефективний вплив на економічне зростання. У періоди рецесії бюджетна політика повинна реалізовувати свій адаптаційно-регуляторний потенціал, спрямований на поступовий вихід економіки на траєкторію сталого зростання. Важливою складовою фінансово-бюджетної системи є рівень податкового навантаження, який визначає обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів та формує умови для функціонування економічних процесів у країні й адміністративно-територіальних утвореннях. Оцінювання ефективності формування та реалізації управління державними фінансами потребує комплексного врахування низки ключових параметрів, серед яких: дієвість бюджетних інститутів; здатність бюджетної політики адаптуватися до динаміки соціально-економічних процесів; прозорість бюджетних рішень; результативність діяльності та відповідальність органів державного управління й місцевого самоврядування у досягненні стратегічних цілей. Розвиток тако-

го інституційного середовища в країні пов'язаний із трансформаціями економіки, значним впливом зовнішніх факторів та необхідністю проведення цілеспрямованих інституційних змін у сфері бюджетних відносин із урахуванням суспільно-економічних умов і потреб забезпечення збалансованості бюджетної системи. Основним призначенням бюджету є забезпечення реалізації завдань соціально-економічного розвитку країни, проте важливим залишається підтримання належного рівня стійкості бюджетної системи, яка виступає одним із визначальних інструментів впливу на економічне зростання. Водночас бюджетна система з певним часовим лагом зазнає впливу макроекономічної ситуації, що зумовлює необхідність оцінки взаємного впливу бюджетної системи та соціально-економічної динаміки країни. Система управління державними фінансами має суттєве значення для створення умов структурної модернізації економіки з урахуванням ендогенних чинників зростання, розвитку людського капіталу та впровадження інноваційних, конкурентоспроможних технологій. Важливим механізмом реалізації пріоритетів інноваційно орієнтованої бюджетної політики повинні стати видатки розвитку державного бюджету, ефективність використання яких визначатиме успіх довгострокової стратегії економічного розвитку. Раціональним є планування найбільш ефективних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити стійке економічне зростання у майбутньому, упровадження системи відповідних показників оцінки результативності бюджету. Підходи до формування бюджетних доходів визначають потенціал для підвищення ефективності податкового адміністрування, зміцнення фінансової стабільності та забезпечення сприятливих умов для довготривалого економічного розвитку. Основна мета системи прогнозування бюджетних надходжень, що ґрунтується на комплексі фінансово-економічних взаємовідносин у сфері формування доходів бюджету, полягає у забезпеченні збалансованої та передбачуваної бюджетно-податкової політики держави. Процеси бюджетного планування і прогнозування доцільно розглядати як інтегрований адаптивний механізм реалізації фінансової політики, в межах якого здійснюється система заходів щодо формування, контролю та моніторингу бюджетних індикаторів з урахуванням динаміки соціально-економічного розвитку та впливу зовнішніх чинників на стійкість і рівновагу бюджетної системи. Посилення ефективності бюджетно-податкового

механізму в країнах із розвинутою економікою є актуальним в умовах інституційної модернізації фінансових систем та зростання ступеня глобалізації економічних процесів. Враховуючи зазначене, потребує подальшого вдосконалення система бюджетного прогнозування і планування, зокрема у частині моделювання податкових надходжень, що сприяє зростанню керованості та передбачуваності розвитку національної економіки. Формуючи ефективну систему прогнозування доходів бюджету, держава має забезпечити оптимізацію структури податкових і неподаткових надходжень, здійснювати всебічну оцінку потенційних ризиків, які можуть впливати на обсяг бюджетних ресурсів. На етапі перед початком економічної рецесії базові макроекономічні моделі, застосовувані під час формування бюджетно-податкової політики, недостатньою мірою враховували економічні ризики, пов'язані із дисбалансами у фінансово-економічних відносинах [2, 9].

Управління державними фінансами у частині видатків бюджету становить вагомий компонент фінансової політики, що значною мірою визначає динамікою суспільного розвитку. Якість та своєчасність рішень щодо формування видаткової частини бюджету суттєво впливають на баланс державних фінансів і результативність державного впливу на економічні процеси. Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державного управління перед громадськістю. Метою формування системи управління державними фінансами є забезпечення соціально-економічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвиток людського капіталу. У межах визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку країни управління державними фінансами передбачає реалізацію низки ключових завдань. Серед них підтримка стійкості та динамічної збалансованості бюджетів усіх рівнів, що ґрунтується на комплексному застосуванні бюджетної політики з урахуванням фіскальних обмежень, підтриманні безпечних параметрів дефіциту бюджету, державного боргу, підвищенні рівня бюджетного прогнозування та формуванні бюджетних показників на основі видаткових зобов'язань із урахуванням можливостей їх оптимізації. Особлива увага при-

діляється адаптації діяльності державних підприємств до змін економічного середовища та реалізації суспільно значущих програм. Система управління державними фінансами, реалізована через відповідні механізми, забезпечує підтримку бюджетної рівноваги та формує дієвий вплив на соціально-економічну динаміку. Бюджетний механізм, який функціонує в межах державних фінансів, використовуючи регулюючий потенціал бюджету, слугує ключовим інструментом державного впливу на економічний розвиток і забезпечення соціальних стандартів. Вагомим є визначення пріоритетних напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, що забезпечує збалансування бюджетної системи та підвищення адаптивної ефективності бюджетно-податкових інструментів економічного розвитку. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Під час бюджетного планування необхідно враховувати результати виконання бюджетних програм за попередні періоди. Доцільним є удосконалення механізму оцінки ефективності бюджетних видатків із залученням центральних органів державного управління, відповідальних за формування та реалізацію фінансової політики. Особливої значущості бюджетних механізм набуває у періоди трансформаційних процесів, коли економіка потребує стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Пріоритети бюджетної політики, орієнтовані на середньострокову перспективу та узгоджені з базовими напрямами соціально-економічного розвитку держави, мають включати вдосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та раціонального використання видатків бюджету, розвиток міжбюджетних відносин. Реалізація таких підходів сприяє ефективності системи управління державними фінансами та результативності суспільно-економічних перетворень. Одним із завдань бюджетної політики є оптимізація бюджетних програм, формування планів діяльності головними розпорядниками бюд-

жетних коштів на майбутні періоди у відповідності до стратегічних напрямів розвитку галузей, удосконалення змісту паспортів бюджетних програм, інтегральної оцінки їх виконання, що сприятиме результативності суспільно-економічних перетворень [3, 10].

Подальше вдосконалення бюджетно-податкової політики повинно спиратися на провідні світові практики та можливості їх адаптації до національної моделі соціально-економічного розвитку, інституційну спроможність державних фінансових інституцій. Важливого значення набуває обґрунтування концептуальних засад узгодження інструментарію державної фінансової політики з цілями й завданнями соціальної політики з урахуванням фаз економічного циклу та особливостей інституційного середовища. Адаптивний характер державної фінансової політики виступає ключовою передумовою підвищення її результативності в системі забезпечення суспільного розвитку. З огляду на необхідність підсилення ефективності економічних трансформацій актуальним є удосконалення функціонування фінансових інститутів, здатних прискорювати процеси відтворення продуктивних сил. Державна фінансова політика виступає ключовим інструментом регулювання циклічних коливань економічної динаміки, а її результативність значною мірою залежить від своєчасної адаптації фінансових механізмів до змін економічного середовища. Функціонування системи фінансово-економічних інститутів є наслідком тривалого розвитку та постійного вдосконалення взаємовідносин у процесі формування, розподілу та використання валового внутрішнього продукту з метою забезпечення суспільних потреб.

ВИСНОВКИ

Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державної управління перед громадськістю. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підви-

щення ефективності бюджетних видатків. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Ефективність управління державними фінансами у сфері формування доходів бюджету залежить від якості планування та прогнозування податкових надходжень, оскільки саме ці параметри визначають можливості бюджетного фінансування, структуру та обсяги видатків, бюджетного дефіциту й пріоритети соціально-економічного розвитку країни. Одним із завдань бюджетної політики є оптимізація бюджетних програм, формування планів діяльності головними розпорядниками бюджетних коштів на майбутні періоди у відповідності до стратегічних напрямів розвитку галузей, удосконалення змісту паспортів бюджетних програм, інтегральної оцінки їх виконання, що сприятиме результативності суспільно-економічних перетворень. Вагомого значення набуває визначення інституційних засад управління державними фінансами з урахуванням тенденцій макро-економічної динаміки. Бюджет є одним з ключових інструментів впливу держави на соціально-економічний розвиток країни. Реалізація цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання передбачає формування ефективної системи управління державними фінансами, орієнтованої на управління результатами через удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій.

Література:

1. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: пер.з нім., К.: Либідь, 2000. 654 с.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
3. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
4. Чугунов В.І. Формування бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економіка та держава. 2019. № 12. С. 132—137.
5. Чугунов В.І. Фінансово-бюджетна політика в умовах суспільно-економічних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 20. С. 125—130.
6. Чугунов В.І. Бюджетна політика економічного зростання. Агросвіт. 2022. № 1. С. 88—94.
7. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С. 87—98.
8. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. Public and Municipal Finance. 2023, № 12 (1), pp. 1—11.
9. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. Scientia fructuosa. 2024. № 5. P. 4—14.
10. Chugunov, I., Radionov, Yu., Liubchak, I. Financial resilience of Ukraine under martial law. Scientia fructuosa, 2025. №4. P.4—19.

References:

1. Blankart, Sh. (2000), *Derzhavni finansy v umovakh demokratii* [State finances in the conditions of democracy], Lybid', Kyiv, Ukraine.
2. Chuhunov, I.Ya. Kanieva, T.V. and Pasichnyi, M.D. (2018), *Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehuliuвання ekonomiky: monohrafiia* [Budget and tax policy in the system of economic regulation], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.
3. Chuhunov, I.Ya. (2021), *Biudzhethna stratehiia suspil'noho rozvytku* [Budget strategy for social development], Kyiv.nats.torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
4. Chugunov, V. (2019), "Budgeting as a tool for social development", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 132—137.
5. Chuhunov, V.I. (2024), "Financial and budgetary policy in the conditions of socio-economic transformations", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 20. pp. 125—130.
6. Chugunov, V. (2022), "Budget policy of economic growth", *Agrosvit*, vol. 1, pp. 88—94.
7. Chuhunov, I.Ya. and Kachula, S.V. (2020), "State financial policy to ensure the social development of society", *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 87—98.
8. Chugunov, I. Makohon, V. Titarchuk, M. and Krykun, T. (2023), "The budget policy of Ukraine under martial law", *Public and Municipal Finance*, vol. 12 (1), pp. 1—11.
9. Chugunov, I. and Liubchak, I. (2024), "Budgeting under martial law", *Scientia fructuosa*, vol. 5, pp. 4—14.
10. Chugunov, I., Radionov, Yu. and Liubchak, I. (2025), "Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*, vol. 4, pp. 4—19.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2025 р.